

Салтанат Әшірбай¹, Гаухар Абдрахманова²

¹ Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
«Саясаттану» кафедрасының 2-курс магистранты,
e-mail: saltanat.ashirbay.1984@gmail.com

² Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті,
«Саясаттану» кафедрасының доценті,
тарих ғылымдарының кандидаты,
(Астана, Қазақстан)
e-mail: gauhar-abdrakhmanova@mail.ru

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ САЛАСЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТ

Андатпа. Қазіргі таңда жастардың жұмыспен қамту мәселесі өте өзекті. Тәуелсіздік алған жылдардан бастап елімізде жастар және осал топтағы жастарды жұмыспен қамту үшін көп сатылы мемлекеттік бағдарламалар қабылданды. Бұл мақалада жастар арасындағы жұмыссыздықты жою мақсатында жүргізілген бағдарламалар мен олардың нәтижелері айқын көрсетіледі. Сондай-ақ, салыстырмалы түрде шетелдік зерттеулерге мысал келтіріліп, жастардың жұмыссыздығымен күресте нәтижеге қол жеткізе алдық па деген сауалға жауап іздейді. Салыстырмалы және статистикалық зерттеу тәсілдері қолданылған.

Мақалада еліміз жастарының қазіргі таңдағы жұмыссыздық мәселесі мен онымен күресуде жасалған бағдарламалары зерттеледі. Нақты нәтиже берген Жастар корпусын қолдау жобасы (Zhasproject) төңірегінде толық мағлұмат беріліп, жұмсалған мемлекеттік қаражат жастардың жұмыссыздық деңгейін азайту мәселесі бойынша сараптама жасалынды. Зерттеуде жастарды жұмыспен қамту саласындағы ағымдағы мемлекеттік саясаттың тиімділігі бағаланып, мемлекеттік реттеу және жастарды жұмыспен қамтамасыз етудегі әлеуметтік мемлекеттің маңыздылығы талданды. Жоғарғы оқу орындарының түлектерін жұмысқа орналастыру мәселелерін қарастырылып, алдағы уақытта жастарды жұмыспен қамтуды мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: жастар, мемлекеттік саясат, жастар жұмыссыздығы, Қазақстан, Дүниежүзілік банк, Жастар корпусын дамыту жобасы, Zhasproject, NEET жастары.

Saltanat Ashirbay, Gaukhar Abdrakhmanova
GOVERNMENT POLICY IN THE YOUTH EMPLOYMENT IN
MODERN KAZAKHSTAN

Abstract. Today the problem of youth employment is very relevant. Over the years of independence, the country has adopted various state programs for the employment of the country's youth. This article will highlight the programs carried out to reduce youth unemployment and their results. Foreign studies that investigate this problem have also been studied. These works provide an analysis of measures to eliminate youth unemployment. Comparative and statistical research methods were applied.

The article discusses the problems of unemployment of the modern youth of our country, as well as analyzes programs to address this issue. The study examined the Youth Corps Project (Zhasproject), and analyzed the results of the implementation of this program to reduce the unemployment rate of young people in Kazakhstan. The study assessed the effectiveness of the current state policy in the field of youth employment, analyzed state regulation and the importance of the welfare state in ensuring youth employment. The issues of employment of university graduates are considered, recommendations are given to improve the effectiveness of state regulation of youth employment in the future.

Keywords: *Youth, government policy, youth unemployment, Kazakhstan, World Bank, Youth Corps Project, Zhasproject, NEET.*

Салтанат Әшірбай, Гаухар Абдрахманова
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЗАНЯТОСТИ
МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В настоящее время проблема занятости молодежи очень актуальна. За годы независимости в стране приняты различные государственные программы по трудоустройству молодежи страны. В данной статье будут освещены программы, проводимые с целью сокращения безработицы среди молодежи и их результаты. Также изучены зарубежные исследования, которые исследуют данную проблематику. В этих трудах дается анализ мероприятия по устранению безработицы среди молодежи. Применены сравнительные и статистические методы исследования.

В статье рассматриваются проблемы безработицы современной молодежи нашей страны, а также анализируются программы по решению этого вопроса. В исследовании изучена Проект развития молодежного корпуса (Zhasproject) и проведен анализ результатов осуществления данной программы по снижению уровня безработицы молодежи Казахстана. В исследовании оценивалась эффективность текущей государственной политики в сфере занятости молодежи, анализировалось государственное регулирование и важность социального государства в обеспечении занятости молодежи. Рассмотрены вопросы трудоустройства выпускников высших учебных заведениях, даны рекомендации по повышению эффективности государственного регулирования занятости молодежи в будущем.

Ключевые слова: *молодежь, государственная политика, молодежная безработица, Казахстан, Всемирный банк, проект развития молодежного корпуса, молодежь Zhasproject, молодежь NEET.*

Кіріспе

Қазіргі таңда жастар жұмыссыздығы мәселесі тек Қазақстанда емес, әлемнің алпауыт елдерін алаңдататын көкейтесті әлеуметтік мәселелердің біріне айналып отыр. Көрші мемлекеттегі геосаяси жағдай – Ресей-Украина соғысы еліміздің еңбек нарығына едәуір өзгерістер әкелді. Әлем саясатындағы өзгерістер халықтың әлеуметтік жағдайын нашарлатып, еңбек нарығында жұмыссыздықтың белең алуына себеп болып отыр.

Соңғы онжылдықта дамушы елдердегі жұмыссыз жастар кедейліктің зардабын шегуде. Бұл жұмыстың тұрақсыздығына және ресми жұмыспен қамту мен әлеуметтік қорғаудың болмауына байланысты. 2013 жылы дамушы елдердегі жұмыспен қамтылған жастардың үштен бірінен астамы (37,8 %) күніне 2 доллардан аз қаражатқа өмір сүреді. Салдарынан кедейлік әлемдегі 169 млн. жастарға әсер етіп, бұл сан 286 миллионға дейін өседі деген болжам бар [1].

Жастар жұмыссыздығымен күресуде дабыл қаққан Біріккен Ұлттар Ұйымының басшылығының үйлестіру кеңесі бекіткен жалпы жүйелі Альянсы 2016 жылдың ақпан айында «Жастарды жұмыспен қамту жөніндегі жаһандық бастама» көтерді. Бастама мақсаты – бірнеше мүдделі тараптардың қатысуымен әріптестік арқылы мемлекеттік деңгейде жүзеге асырылатын іс-шаралардың ықпалын арттыруға және кеңейтуге ықпал ету, ғылыми негізделген шараларды іске асыруға жәрдемдесу және жастарды жұмыспен қамту саласында тиімді және инновациялық іс-шаралар ауқымын ұлғайту. Біріккен Ұлттар Ұйымының 21 ұйымы әзірлеген бұл жаһандық бастама ұйымның бүкіл жүйесінің саяси салмағы мен ықпалын пайдалануды, оның иелігіндегі барлық білім мен ресурстарды елдерді, әлеуметтік серіктестерді, жеке секторды, жастар ұйымдарының өкілдерін, азаматтық қоғамды, қорларды, ғылыми орталықтарды біріктіру үшін жұмылдыруды жоспарлап отыр [2].

Мақала жазу барысында келесі мақсаттар қойылды:

- Қазақстандық еңбек нарығындағы жастарды жұмыспен қамтудың теориялық аспектілерін саралау;
- Еліміздегі мемлекет іске асыратын жастарды жұмыспен қамтуды қолдаудың қолданыстағы бағдарламалары мен шараларын талдау;
- Жастарды жұмыспен қамту саласындағы ағымдағы мемлекеттік саясаттың тиімділігін бағалау;
- Жастарды жұмыспен қамту саласындағы табысты шетелдік тәжірибелерді және оларды қазақстандық жағдайларда бейімдеу мүмкіндігін зерделеу;
- Жастарды жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік реттеу және жастарды жұмыспен қамтамасыз етудегі әлеуметтік мемлекет рөлін талдау;
- Жоғарғы оқу орындарының түлектерін жұмысқа орналастыру мәселелерін қарастыру;
- Жастарды жұмыспен қамтуды мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыру жөніндегі негізгі қызметтерін зерттеу.

Зерттеу жұмысының әдіс тәсілдері

Мақалада Біріккен Ұлттар Ұйымы, Халықаралық Еңбек Ұйымы мен Дүниежүзілік банктың жұмыссыз жастарға қатысты мақалаларынан дерек-

темелер мен статистикалық мәліметтер келтірілді. Еліміздегі Ұлттық статистика бюросының ресми статистикалық деректемелеріне мысал келтіріліп, шетелдік және қазақстандық ғалымдардың ғылыми мақалалары негізінде осал топтағы жастарды қолдау мақсатында атқарылып жатқан мемлекеттік жобалар жөнінде шағын зерттеу жүргізілді.

Мақалада салыстырмалы талдау әдісін қолдана отырып, Қазақстандағы жастарды жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік жастар саясаты дамыған елдердің жастарды жұмыспен қамту саласындағы саясатымен салыстырылды. Бұл әдіс Қазақстандағы жұмыссыздықты алдын алу мақсатындағы саясатты жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін үздік зерттеулер мен тәжірибелерді анықтауға мүмкіндік берді.

Ғылыми еңбектерге шолу. Жұмыссыздық мәселесі әлем тәжірибесінде өзектілігін ешқашан жоймаған күрделі мәселе. Дамыған өркениетті мемлекеттерде жұмыссыздық мәселесі күн тәртібінде үнемі қозғалатын маңыздың проблемалардың бірі екенін байқауға болады. Яғни, шетелдік ғалымдар мен экономистердің еңбектеріне шолу арқылы жұмыссыздық мәселесінің тек бүгін көтеріліп отырған проблема емес екендігін аңғаруға болады.

Ең алғаш еңбек нарығында әлеуметтік-экономикалық жұмыссыздық және халықты жұмыспен қамту мәселесі өнеркәсіптік капитал дәуірінде пайда болды. XVIII ғасырда өмір сүрген ағылшын экономисі, әрі діни қызметкер Томас Мальтус жұмыссыздық өндірістің баяулап халықтың өсу қарқыны жоғарылаған кезде туындайды деген қорытындыға келген [3].

Мальтустық теорияның шектеулі екенін классикалық экономистер – Дж. Локк, А.Смит, Д. Риккардо дәлелдеді. Бұл ғалымдар макроэкономикада нарықты өзін-өзі реттеу тетіктерін ашу, еңбек ұсынысы арасындағы тәуелділікті анықтау, жалақы мөлшерлемесі, еңбек нарығының экономикалық заңдылықтарын талдау тәсілдері арқылы әдіснамалық негізде жұмыспен қамту теориясын жасады [4].

Карл Маркс капиталистік қоғамдағы жұмыссыздықтың пайда болуының экономикалық механизмін ашты. Капиталдың табиғи құрылымының өсуі салдарынан жұмыссыздықтың өсуі заңды деп көрсетті [5].

Жаңа экономикалық теорияның неоклассикалық бағытын құрушылар А.Маршалл [6], Дж. Б. Кларк, А. Пигу, Л. Вальрас [7], А. Лаффер, Р. Холл, А. Риз, М. Фельдштейндер еңбек тауардың құнын жасаушы ретінде танылмайды, ал тауардың құнының мөлшері оның шекті пайдалылығымен анықталады деп тұжырымдады [8].

XX ғасырдың 60-70 жылдарынан бастап еңбек нарығының проблемалары экономикалық жүйенің «институты» ретінде белсенді түрде зерттеле бастады. Институционалистердің өкілдері Т.Веблен, Дж. Данлоп, Дж. Коммонс, Дж. Гэлбрейт еңбек нарығы – бұл кәсіпкерлер мен жұмысшылар арасында ережелерді сақтай отырып келіссөздер жүргізетін алаң деп баяндады [9].

КСРО құлаған соң ТМД мемлекеттерінің еңбек нарықтары жаңа экономикалық басқарушылық жүйе мен нормативті-құқықтық негізде құрыла бастады. Ресейлік ғалым экономистер «еңбек нарығы» деген тіркесті қабылдау керек пе деген дилеммада тұрды. Сол кездегі қоғам үшін бұл тіркес мүлдем келмейді деп кейбір ғалымдар дау шығарды. Дегенмен, ресейлік мемлекеттік басқару саласындағы трансформация еңбек нарығындағы оң өзгерістерді

көрсетті.

XXI ғасырдың басында ресейлік ғалымдар «еңбек нарығының толыққанды теориясын» ұсынды. Онда ғалымдар «теория өркениетті еңбек нарығында жұмыс күшіне сұраныс пен ұсыныс еркіндігін, нарықтағы еркін баға, таңдаулы мамандықтар, қызметкерлер мен түрлі жұмыс берушілер арасындағы жетілген бәсекелерді ұсынды [10].

Еуропаның заманауи ғалымдар Atanu Ghoshray, Javier Ordóñez, Hector Sala зерттеулерінде, Еуроодақтағы жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі әр түрлі елдер мен аймақтарда әр түрлі болып келеді және дағдарыс кезінде күшейді. 2007 жылғы 15,5 пайыздан бастап 2013 жылы 23,5 пайызға дейін өсті және ересектер арасындағы жұмыссыздық деңгейінен екі есе көп болды. Соңғысын ішінара жастар арасындағы жұмыс күшінің аздығымен түсіндіруге болады. Алайда, жастар арасындағы жұмыссыздықтың ресми деңгейі де шынайы проблеманы жете бағаланбауында, өйткені жұмыссыз қалған жастар білімін жалғастыруға немесе отбасыларымен бірге тұруға шешім қабылдауы мүмкін деген тұжырымдама жасалынды. Мұндай жағдайда жұмыс табу қиын болса, жұмыс іздеу әрекеттері төмендейді және NEET деп аталатын санаттың өсуіне әкелуі мүмкін деп мәлімдеді [11].

Сонымен қатар, Еуроодақ елдерінде жастар жұмыссыздығы мәселерін зерттеуші бір топ ғалымдар Mona Mourshed, Jigar Patel, Katrin Suder Еуропада кең етек алған бұл мәселенің себептеріне талдау жасады. Ғалымдар 2014 жылдың соңғы статистикалық мәліметтерінде жұмыссыз жастардың саны 5,6 млн. адамға жеткен. Ал, NEET санатындағы жастардың саның 7,5 млн.-ды құраған. Ғалымдар Франция, Германия, Италия Португалия, Испания, Швеция және Біріккен Корольдіктің жұмыссыз жастарымен, 25 мемлекеттің 100-ге жуық компания, үкіметтік емес ұйымдар, білім ұйымдарының бағдарламаларына зерттеу жүргізді. Авторлар жастар жұмыссыздығының деңгейін реттеу үшін оларға алдымен білім беруді бастауды, ақпараттандыру базасын кеңейтуді, жастардың бастамаларын қолдауды, олардың тәжірибелік дағдыларын дамытуға шараларын ұсынды [12].

Батыс Балқан мемлекеттеріндегі жұмыссыздықты зерттеуші ғалымдар Ajtene Avdullahi, Vjosa Fejza Ademi, Besmir Salihu, Arif Krasniqi жұмыссыздықтың 2010-2019 жылдарда WB6 мемлекеттерінде – Албания, Босния мен Герцоговина, Косово, Солтүстік Македония, Монтенегро және Сербияда екі есе өскенін байқады. Арнайы кәсіби тәжірибесі мен білімі жоқ жастардың еңбек нарығына деген интеграциясының әлсіздігін көрсетті. Сондықтан жұмыспен қамту мекемелері осы санатқа еңбек саласындағы белсенді нарықтық шаралар, тиісті тапсырмалар, әсіресе кәсіптік білім беру және қайта даярлау қызметтеріне мүмкіндігінше көп көңіл бөлуі керек деген ұсыныс береді [13].

Америка Құрама Штатының Еңбек статистикасы бюросының 2023 жылдың соңғы мәліметіне сүйенсек, 16 мен 24 жас аралығындағы 826 мың жастар жаз мезгілі кезінде жұмыссыздар қатарында болған. Яғни, бұл сан алдыңғы жылмен салыстырғанда 5,6 пайызға төмен болды делінген [14]. Еңбек нарығындағы жұмыссыздық мәселесін алдын үшін АҚШ келесі бағдарламаларды жүзеге асырады: «Жастарды қорғау лигалары», «Шектеусіз студенттер лигасы», «Студенттер аштықты жою үшін», «Айналаға бет бұру».

Сонымен қатар, ерте жүктілікке тап болған 20 жасқа дейінгі жалғызбасты аналарға арналған көмек ретінде «YouthBuild» бағдарламасы жүзеге асырылуда. Америка құрама штаттарында жастар саясаты мен жұмыссыздығымен күресуде Жастар саясаты Мемлекеттік департаменті, АҚШ-тың халықаралық даму агенттігі (USAID), көтерілістер мен экстремизмнен қорғау департаменті, жұмыспен қамту саласындағы жастарды белсенді қолдау білім беруді және мәдени дамуды мемлекеттік емес «Youth Initiative» және «Youth Policy Institute» сынды жастар институты сияқты ұйымдар қызмет етеді [15].

Қазақстанда жұмыссыз жастар мәселелері тақырыбын Ж. Әбжан, Е. Әмірбекұлы, Д. Ешпанова [16], А. Альшанская [17], Д.Әлімханова [18] сынды ғалымдар зерттеп, жастар жұмыссыздығының өзекті мәселелерін көтеріп жүр. Сондай-ақ, осал топтағы НЕЕТ санатындағы жастармен жұмыс істеу және оларды жұмыспен қамтуда сәтті іске асырылған Жастар корпусын дамыту жобасы шеңберінде Д.Әшімханова, Р.Аюпова, Ә.Қайдарова, Т.Қалиев сынды авторлар тобы арнайы нұсқаулық әзірледі [19].

Зерттеудің негізгі бөлімі.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылы 7-ші шақырылған Парламенттің 1-ші сессиясында «Жастардың даму индексі» енгізу туралы тапсырма берді. Өлемдік тәжірибелерге назар аудара отырып, еліміздегі жастар мәселесін жергілікті атқару органдарының жастар мәселесіне қатысты жүргізіліп жатқан жұмысы осы индекс негізінде бағаланады деп Президентіміз атап өтті.

2022 жылы 1 қыркүйекте жарияланған ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Мемлекет. Біртұтас Ұлт. Берекелі қоғам» атты кезекті халыққа Жолдауында: «Жастарға жан-жақты қолдау көрсету – мемлекетіміздің басты міндетінің бірі. Еңбекпен қамтитын түрлі шаралар арқылы келесі жылы 100 мың жасты жұмысқа орналастыруымыз керек. Жастардың кәсіпкерлік бастамаларына қолдау көрсету жалғасады. Оларға жеңілдетілген тәртіппен жылдық өсімі 2,5 пайыз болатын шағын несие беріледі. Бұл шаралар қоғамның барынша үйлесімді әрі әділетті болуына ықпал етеді» деп жастарды жұмыспен қамтуды басты назарға алды [20].

2022 жылдан бастап ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» заңға өзгерістер енгізілді. Онда заңның 1-бап, 1-тарау, 3-тармақшасында «Жастар – Қазақстан Республикасының он төрт жастан жиырма тоғыз жасқа дейінгі азаматтары» деп өзгертілді [21]. Яғни, осы уақытқа дейін елімізде жастар деген санаттағы азаматтардың жас шектеуі 29 болса, 2023 жылдан бастап бұл жеке 35 жас болып бекітілді. Ендігі кезекте, еліміздегі халықтың үштен бірі, яғни 6,2 млн адам жастар категориясына кіретін болды.

Жалпы егемендік алған жылдан бастап жастар саясаты мәселесі әрдайым өзектілігін жойған жоқ. «Қазақстан 2020: болашаққа жол» Қазақстан Республикасы мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы негізінде «Қазақстан жастары» бағдарламасы қабылданды [22]. Аталған жастар бағдарламасының негізгі міндеті – жастардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау, оларды еліміздегі әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өмірге тарту және азаматтыққа тәрбиелеп, отансүйгіштік сезімді нығайту болады. Жастардың жұмыссыздығымен күресте 2017-2021

жылдардағы мемлекеттік «Еңбек» бағдарламасының маңызы зор болды [23]. Бағдарламада еңбек нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, жастарға кәсіптік және техникалық білімі бар кадрларды қайта даярлаудан өткізу көзделді. «Мәңгілік ел жастары – индустрияға» деген ұранмен «Серпін» жобасы, «Жастар ел тірегі» атты ұлттық жобасы мен жастарды кәсіпкерлікке баулу мақсатында «Бизнес бастау» жобасы негізінде белсенді жастарға кәсіпкерлік курстарын оқыту кең жолға қойылды.

Жастарға арналған мемлекеттік бағдарламалар мұнымен тоқтап қалған жоқ. Қазақстандық жастарды қолдау мақсатында 2021 – 2025 жылдарға арналған кешенді жоспар бекітілді. Кешенді жоспарда жастарды кең ауқымда қолдау жұмыстары көрсетілді. Атап айтқанда, мүмкіндігі шектеулі жастар, жас ғалымдар, спортшы жастарды жұмыспен қамтамасыз етуде үкіметтік емес ұйымдармен (ҰЕҰ) де белсенді жұмыс істеу тетіктері де қарастырылды. Жастардың өз денсаулықтарына жауапкершілікпен қарау мақсатында «Fitness park», «Қолжетімді спорт», NEET санатындағы жастардың жұмысқа орналасуына жәрдемдесу жобаларын іске асыру көзделген [24].

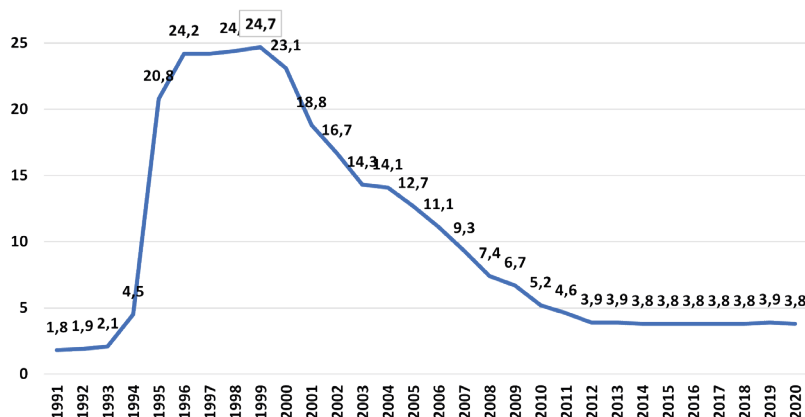
NEET терминінің тарихы 90-жылдары британдық ғалымдардың еңбектері мен есептерінде алғаш қолданған. Қоғамға бейімделе алмаған жұмыссыз жастарға «нөлдік мәртебе» беріп, оларға қатысты «тапшылықты» Z жастары деген белгімен атады. Жұмыссыз жастардың «нөлдік мәртебе» алуы британдық үкіметте, саясаткерлер мен медиа дискурс аясында өте үлкен өзгерістерге әкеліп соқтырды. Сайып келгенде, Ұлыбританияның Оңтүстік Гламорганда 1994 жылы Istance et al зерттеуінде жұмыссыз, білімі жоқ жастарды NEET терминмен ашып көрсеткен. Британдық ғалымдар «Алшақтықты толтыру» есебінде қоғамдағы жұмыссыз жастарды осы терминмен атауды дұрыс көрген. Бұл терминді 1997 жылы жаңа лейбористер әлеуметтік оқшаулау бөлімінің негізгі саяси ұсыныстары ретінде қабылдады [25].

Халықаралық еңбек бюросының соңғы мәліметіне жүгінсек, әлемде жастардың бестен бір бөлігі (NEET – Not in Employment, Education or Training) санатындағы жастар құрайды, яғни жұмыс істемейтін, оқымайтын және тәжірибе алуға ұмтылмайтын санатты айтуға болады. 1999-2019 жылдарда дүние жүзінде жастардың саны 1 млрд.-тан 1,3 млрд.-қа ұлғайғанына қарамастан, еңбек нарығында жұмыссыздық деңгейі төмендеуі жалғасуда. Яғни, жұмыссыз жастар саны 568 млн.-нан 497 млн.-ға дейін азайды. Бұл тенденция өзге елдерде жастардың орта немесе жоғары білім алып, кәсібилігінің артуын көрсеткенмен, жастардың басым бөлігі NEET санатындағы жұмыс істемейтін, не оқымайтын және тәжірибесі жоқ екенін көруге болады [26,13 б].

Халықаралық еңбек ұйымының болжамына сәйкес, әлемдегі 15-24 жас аралығындағы жастар санының өсуі жалғасуда және 2065 жылға қарай 1,4 млрд. адамға жетеді. Бұл жағдай еңбек нарығына қосымша ауыртпашылық болып, 25 жастан асқан ересек жастар арасында жұмыссыздықтың 3 есе артуықтималдығы туындайды. 2020 жылы болған COVID-19 дағдарысы кезінде бірнеше айда жастар арасында жұмыссыздық 8,7% құрады, бұл ересектермен салыстырғанда 2 есе көп жұмыс істейтін санатқа жатады. Нәтижесінде әлемдегі әрбір алтыншы жас адам оның ішінде NEET санатындағы жастар жұмысын тоқтатты деуге болады. Нәтижесінде қазіргі таңда дүние жүзінде еңбек нарығындағы жастардың 1/5 бөлігі тәжірибесіз, еңбекте табысы жоқ,

білім деңгейі мен біліктілігі төмен [27, 7 б].

1-диаграмма. UNECE мәліметі бойынша Қазақстандағы жастар арасындағы жалпы жұмыссыздық (15-24 жас аралығында, %) [28]

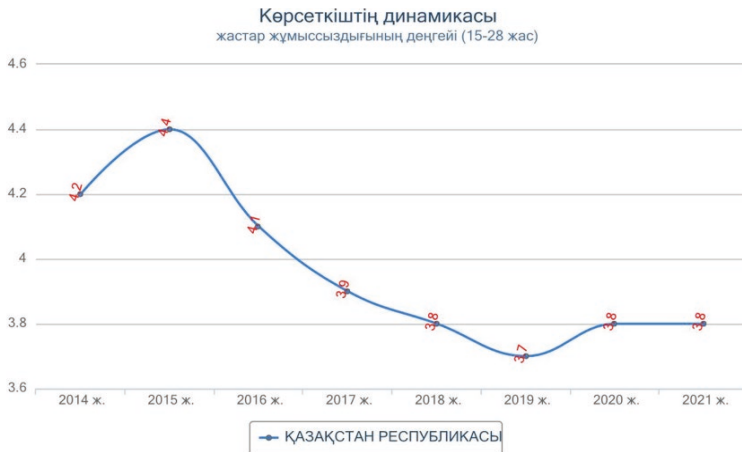
Дегенмен бұл көрсеткіштердің еңбек нарығында оң тұстары бар. Соңғы 5 жылда Қазақстандағы NEET жастарының үлесі 9,2%-дан 7,1%-ға дейін төмендеді. Тіпті пандемия кезінде жұмыссыздар мен жоғары білімі жоқ жастардың үлесі төмендеу тенденциясын (-4,9%-ға 2019 жылмен салыстырғанда) байқауға болады. Бұл білім беру мен жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік жастар саясатының сәтті жүзеге асырылып жатқандығының бір көрінісі. Өз кезегінде, қазақстандық жастардың NEET санатында болуының себептері – бұл үй шаруашылығы, отбасылық немесе жеке жағдайлар, денсаулық жағдайына байланысты [29, 19 б].

Үкімет, халықаралық ұйымдар, зерттеушілер және бұқаралық ақпарат құралдары арасында NEET санаты соңғы жылдары өте жиі айтылатын тіркестер қатарына енді. Бұл санатқа әдетте жұмыс істемейтін, оқымайтын және кәсіптік білім алмаған, мектеп бітірмеген, жұмыссыз, қиын жағдайдағы жастар және әртүрлі себептермен жұмыссыз жүргендер (науқастарды немесе мүгедектерді күтетін) кіреді. Яғни, NEET санатына кіретін жастарды бір белгі астына топтастыруға және мәлімет жинауға мүмкіндік береді [30, Б.6]. Айтып отырған категория 14-29 жас аралығындағы жұмыссыз жастар болып отыр. 2021 жылдың I тоқсанындағы санақ бойынша, елімізде 15-28 жастағы жастардың үлесі 16,8% немесе 75,7 мың адамды құрады. 15-28 жастағы жастар жұмыссыздығының деңгейі 3,7% болды [31].

NEET санатындағы жастарды талдау қажеттілігі екі маңызды фактормен анықталады. Біріншіден, жастар Қазақстанның еңбекке жарамды халықтың, шамамен, үштен бір бөлігін құрайды. Екіншіден, Қазақстанның жастар құрылымында NEET санатындағы жастардың пайда болуы және мұндай жастардың білім жүйесіндегі және еңбек нарығындағы әрекетсіздігі – ауқымды салдары бар аса күрделі қоғамдық мәселе [33, 6 б].

2-диаграмма. Қазақстандағы жастар жұмыссыздығының деңгейі [32]

Жұмыссыз жастарды қолдау мақсатында 2017 жылдан бастап 2021 жылдарда Республика көлемінде Дүниежүзілік банк пен ҚР Білім және ғылым министрлігінің бірлескен жобасы – Жастар корпусын дамыту жобасы (Zhasproject) сәтті жұмысын жасады. Жоба Қазақстан Республикасы мен Халықаралық Қайта Құру және Даму Банкі арасындағы 2016 жылдың 18-ақпанында №454-V Қазақстан Республикасы Заңымен ратификацияланған, 2015 жылдың 10-қыркүйегіндегі №TF014174 грант туралы келісім аясында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігімен іске асырылды. Жоба мақсаты – қоғамдастық өміріне жастарды тартуды ынталандыру және жастардың осал топтарының арасында қоғамдастық игілігіне жарайтын қоғамдық пайдалы іске жұмылдыру бағдарламасын іске асыру арқасында өмірлік маңызы бар дағдыларды дамыту. Жобаны басқару топтары арқылы Жобаны үйлестірген Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Жоба бойынша Атқарушы агенттік болды [33, 6 б]. Жобаны іске асырудың төрт жылында барлық қызметтерді айқын және икемді етуге, сонымен қатар әрқайсысы нәтиже үшін жауапты болатын грант алушылармен серіктестік қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік берген грантты басқарудың өзіндік жүйесі қалыптасты. Ізденушілерді тарту бойынша ашық конкурстар өткізуден бастап, грант алушыларды хабардар ету процесіне дейінгі гранттық бағдарламаны және грантты қаржыландыруды іске асырудың ережелері мен рәсімдері әзірленді [33, 10 б].

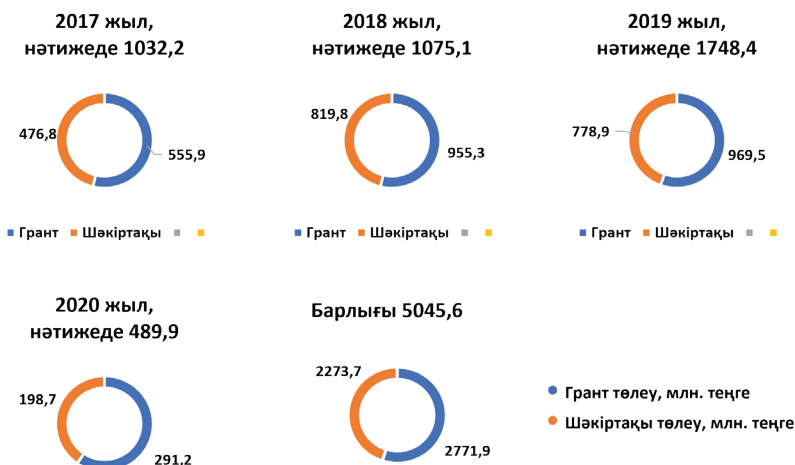
Жобаның гранттық бағдарламасы әлеуметтік жобаларды іске асыру арқылы осал топтағы жастарға өз қоғамдастығының дамуына үлес қосуға, сонымен қатар оқыту барысында алған өмірлік маңызы бар дағдыларды және жобаларды басқару дағдыларын тәжірибеде қолдануға мүмкіндік берді. Гранттық бағдарламада басымдылық үнемі жобаның тікелей қатысушыларына, олардың кәсіби білімдерін арттыруға, грант алушыларды бағдарламаға қатысудағы барлық мерзімінде менторлық қолдау қызметтері жүргізілді [33, 11 б].

**1-кесте. Жастар корпусын дамыту жобасы.
ҚР БҒМ зияткерлік меншігі.**

Барлығы	Қатысушылар	Жобалар	Менторлар	Қабылдаушы ұйымдар	Инвестициялар
2017 жыл	1939	570	240	Барлығы 4 жылда 129	1032,3 млн
2018 жыл	3413	998	192		1766,0 млн
2019 жыл	3401	1033	208		1748,4 млн
2020 жыл	1043	307	85		489,9 млн

2017 жылы жоғарғы оқу орнының, техникалық және кәсіби білім беру мекемесі бітірушілері үшін шәкіртақы 61 000 теңге, мектеп бітіргендер мен студенттер үшін 26 000 теңге болды. 2018 жылы әлеуметтік шәкіртақы мөлшері қайта қарастырылып, жоғары білім дипломы бар қатысушылар үшін 60 000 теңге, жоғарғы білім деңгейі төмен дипломы бар қатысушылар үшін 40 000 теңге бөлінді. Әлеуметтік шәкіртақының осы мөлшері 2019 және 2020 жылдары да қолданылды. Әлеуметтік жобаларды іске асыру мерзімі 2017 және 2020 жылдары 5 ай болса, 2018 және 2019 жылдары 6 ай болды. Жобаның бүкіл кезеңінде гранттық қаржыландыруға 9 796 қатысушы жастар байқауға қатысты. Гранттық бағдарлама аясында 8 857 қатысушы жастар 2 668 әлеуметтік жобаларын іске асырды [33, 13 б].

2-кесте. Төленген гранттар мен шәкіртақылар сомасы. Жастар корпусын дамыту жобасы. ҚР БҒМ зияткерлік меншігі [33, 15 б].

Зерттеу нәтижелері мен ұсыныстар

Қазақстанның еңбек нарығындағы жұмыссыз жастарды жұмыспен қамтылуын зерттей келе, келесі қорытындылар мен ұсыныстар жасалды:

1) Зерттеуде көз жеткізгеніміздей, 2020 жылы жастар жұмыссыздығы 2019 жылмен салыстырғанда 4,9 пайызға төмендегенін байқауға болады. Тіпті, әлемде пандемия кезінде жастар жұмыссыздық мәселесі алпауыт елдердің өзінде күрделі проблемаға айналғанмен, біздің елімізде жақсы көрсеткіштерге қол жеткізілді. Еңбек нарығындағы жұмыссыздыққа бағытталған дағдарыспен күрескен түрлі мемлекеттік іс-шаралар нәтижесінде 2021 жылдың I тоқсанындағы дерек бойынша, жұмыссыз жастар саны 3,7 пайызды құрағанын көруге болады.

2) Жастар жұмыссыздығымен күресуге бағытталған «Серпін», «Жастар ел тірегі» атты ұлттық жобасы мен жастарды кәсіпкерлікке баулу мақсатында «Бизнес бастау», Zhasproject әлеуметтік жобаларының артықшылығын атап өтуге болады. Пандемия кезінде осал топтағы жастарға әлеуметтік жоба жасауға 1 млн. теңге бөлініп, 40 000-60 000 теңге шәкіртақымен қамтамасыз еткен Жастар корпусын дамыту жобасы жастардың жұмыссыз қалмауына себеп болды. Жобаның екі кезеңнен тұратын байқау және іріктеу, қаражатты бөлуі, жастарды оқыту және менторлық қолдау бүкіл аймақ жастары үшін маңызды жоба болды. Жоба іске асырылған төрт жылда 5 млрд.-тан аса қаржы жастардың әлеуметтік жоба жасауына және аяқталған төленген шәкіртақыларға жұмсалды.

3) Жастарды жұмыспен қамтуда мемлекеттік әлеуметтік реттеу жүйесін жетілдіру үшін төмендегі ұсыныстар ұсынылады:

- Заман талабына сай мамандарды даярлап шығару үшін мектеп бітірушілері арасында арнайы база құрып, жоғары және кәсіптік білім беру бағдарламаларын әлемдік стандарттарға сай жасау. Мектеп, колледж, университеттерді бітірушілерге арналған арнайы база арқасында жастардың миграциясын бақылайтын арнайы қосымша жасау ұсынылады.

- Zhasproject жобасы ұсынған дизайн мен инструменттерді пайдалана отырып, жастарды қолдау мақсатында «менторлар мектебін» жасақтау ұсынылады. Оқушының белгілі бір кәсіпке дағдылануын ментор қадағалап, дұрыс мамандық таңдауға септігі тиеді. Жастар корпусын дамыту жобасының тәжірибесі көрсеткендей, менторлар қызметі мен жастардың өзара жұмысы қысқа мерзімде оң нәтижелер берген.

- Қазақстанның әлеуметтік мемлекетке айналуы үшін «Серпін», «Бизнес бастау» жобалары аясында заман талабына сай сұранысқа ие IT мамандарын даярлайтын қысқа мерзімді кәсіби оқытуларды әзірлеу.

- Моноқалалар мен ауылдағы жастардың аймақтарда қалуы үшін жергілікті кәсіпкерлермен бірлесе отырып, индустрия-инновациялық, ауыл шаруашылық жобаларын жасау арқылы жұмыссыздық деңгейін азайту.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Global employment trends for youth 2015. p. 11 https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_412015.pdf. 2-б. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 08.10.2023)
2. Decent jobs for young people. The Global Initiative on Decent Jobs for Youth The strategy document. (Жастар үшін лайықты жұмыс. Жастар Үшін Лайықты Жұмыс орындарын Құру Жөніндегі Жаһандық Бастама стратегиялық құжат). 77-бет. <https://www.decentjobsforyouth.org/>. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 08.10.2023)
3. Thomas Robert Malthus. An essay on the Principle of Population, Dover Publications, July 30, 2007. 54 p.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва, 1993. Наука, Т.1, 570 с.
5. Маркс К., Энгельс Ф. Капитал. 1960 Москва, Азбука, Т.23, б.180.
6. Маршал А. Принципы экономической науки. Москва. Генеральный директор, 2001. Т.1. 413 с.
7. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии или теория общественного богатства. – М. Изограф. 2020 ж. – 448 б.
8. Сакович М.В. Занятость и безработица. Экономика. Университетский курс: учеб. пособие / Под ред. П.С. Лемещенко, С.В. Лукина. – Мн.: Книжный дом, 2007. Стр 5.
9. Дрожжина А.И. Генезис теоретических основ формирования рынка труда Вестник МГТУ, 2011, том 14, №1, с.7-11.
10. Анпилов С. М., Сорочайкин А. Н., Шишкина Е. С. Основные подходы к анализу функционирования современного рынка труда // Основы экономики, управления и права. – 2013. – №. 2 (8). – С. 103-110.
11. Atanu Ghoshray, Javier Ordóñez, Hector Sala. Euro, crisis and unemployment: Youth patterns, youth policies? Economic Modelling № 58 (2016). P. 445.
12. Mona Mourshed, Jigar Patel, and Katrin Suder (2014), «Education to employment: Getting Europe's youth into work», McKinsey & Company, p. 1-8.
13. Ajtene Avdullahi, Vjosa Fejza Ademi, Besmir Salihu, Arif Krasniqi. Women and youth unemployment in Western Balkans with particular focus on Kosovo. Population and Economics. November 2022. 6(3)6. p. 35-58
14. Employment and Unemployment Among Youth. Bureau of Labor Statistics reported today. Page 1-8. <https://www.bls.gov/news.release/pdf/youth.pdf>. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 09.10.2023)
15. Кутын А.О. Инновации США в вопросе трудоустройства молодежи и их имплементация в России // Вестник Евразийской науки, 2020 №4, <https://esj.today/PDF/14ECVN420.pdf>. (қаралған күні: 17.10.2023).
16. Youth employment problems in the labor market of Kazakhstan. Revista Espacios. Vol. 40 (Issue 42), 2019. P.30. URL: <https://www.revistaespacios.com/a19v40n42/a19v40n42p30.pdf>. (қаралған күні: 17.10.2023).
17. Анна Альшанская А. Центры занятости населения против молодежной безработицы: заманчивые перспективы или «глухой номер»? Фонд «Сорос». [Электронды ресурc]. <https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2021/03/pdf/> (қаралған күні: 17.10.2023).
18. Динара Алимханова. Молодежь NEET в Западно-Казахстанской и Карагандинской областях: Механизмы интеграции в образование. URL: <https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2021/03/pdf/>. (қаралған күні: 17.10.2023).
19. NEET санатындағы жастармен жұмыс жасау бойынша нұсқаулық/ Әшімханова Д.Ә., Аюпова Р.Р., Қайдарова Ә.С., Қалиев Т.Б. және т.б. – Астана, 2017. – 88 б.
20. Әділетті мемлекет. Біртұтас Ұлт. Берекелі қоғам. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. [Электронды ресурc]. <https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhohmart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdau-181416>. (қаралған күні: 11.10.2023)
21. ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000285>. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 12.10.2023)
22. «Қазақстан жастары» бағдарламасы туралы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010000249>. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 15.10.2023)
23. Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000746>. [Электронды ресурc]. (қаралған күні: 16.10.2023)

24. Қазақстан Республикасының жастарын қолдау жөніндегі 2021 – 2025 жылдарға арналған кешенді жоспарды бекіту туралы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2000000918>. [Электронды ресурс]. (қаралған күні: 16.10.2023)
25. «Youth&Policy» журналы. Авторы: Лиам Ригли. Мақала: «(БҰҰ) 21-ші туған күніңмен, НИТ! Білімі, жұмысы немесе кәсіби дайындығы жоқ жастарды түсінуге генеалогиялық көзқарас». [Электронды ресурс]. URL: <https://www.youthandpolicy.org/articles/unhappy-21st-birthday-neet/>. [Электронды ресурс]. (қаралған күні: 16.10.2023)
26. Global Employment Trends for Youth 2020: Technology and the future of jobs International Labor Office – Geneva: ILO, 2020. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_737648.pdf. 13-б. [Электронды ресурс]. (қаралған күні: 16.10.2023)
27. Международная Организация Труда (2020), Вестник МОТ: COVID-19 и сфера труда. Четвертый выпуск. 7-б. [Электронды ресурс]. https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_746704/lang--ru/index.htm. (қаралған күні: 09.10.2023)
28. БҰҰ-ның сайты. [Электронды ресурс]. <https://w3.unece.org/PXWeb/ru/Charts?IndicatorCode=35>. (қаралған күні: 09.10.2023)
29. А.Молчановская, А.Карабаев, У.Шегенова, А.Мухышбаева, Ә.Бермағанбет. Рынок Труда Казахстана. Развитие в условиях новых реальности. Центр развития трудовых ресурсов. 2021-19 с. https://iac.enbek.kz/public/pdf/%C_2021.pdf.
30. Ummuhan Bardak, Martino Rubal Masedo, Franchesco Rosso. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/BFEBA10DD412271C1257EED0035457E_NEEts.pdf. 2015-6 р.
31. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы. 2021 жылғы I тоқсандағы еңбек нарығындағы жағдай туралы бюллетені. №36-8-01-021020100000-3635-i. <https://www.stat.gov.kz/edition/publication/collection>. (қаралған күні: 09.10.2023)
32. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының Ақпараттық-талдамалық жүйесі. [Электронды ресурс]. [\(қаралған күні: 09.10.2023\)](https://taldau.stat.gov.kz/kk/NewIndex/GetIndex/3782164?keyword=(қаралған күні: 09.10.2023))
33. Жастар корпусын дамыту жобасы. Жетістіктер мен Ұсыныстар. А.Баянбекова, С.Казтаева, И.Карибаева, А.Сарсекеева, Н.Трубова. 2021 жыл. Нұр-Сұлтан.

REFERENCES:

1. Global employment trends for youth 2015. 11 P. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_412015.pdf. 2 p. [Electronic resource]. (қаралған күні: 08.10.2023)
2. Decent jobs for young people. The Global Initiative on Decent Jobs for Youth The strategy document. <https://www.decentjobsforyouth.org/>. p. 77. [Electronic resource]. (қаралған күні: 08.10.2023)
3. Thomas Robert Malthus. An essay on the Principle of Population, Dover Publications, July 30, 2007. – 54 p.
4. Smit A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov [Research on the nature and causes of the wealth of nations]. Moscow, 1993. Science, vol.1, p. 570.]
5. Marks K, Engels F. Kapital. 1960 Moskva, Azbuka, t. 23, b.180. [Marx K., Engels F. Capital. 1960 Moscow, Azbuka, vol.23, p.180.]
6. Marshall A. ekonomikalıyq ғылымnyñ prinsipteri. Máskeý. Generalnyi direktor, 2001. – T.1. p. 413. [Marshall A. Principles of economic science. Moscow. General Director, 2001. – Vol.1. – 413 p.]
7. Valras L. Taza saıası ekonomıkanıyñ elementteri nemese áleýmettik baılıy teoriyası. - M. Izograf. 2020 j. - 448 b. [Walras L. Elements of pure political economy or the theory of social wealth. – M. Izograf. 2020. p. 448.]
8. Sakovich M. V. Jumyspen qamtý jáne jumyssyzdyq. Ekonomika. Ýniversitet kýrsy: oqú. oqú quraly / red. P. S. Lemeshenko, S. V. Lýkina. - Mn.: Kitap úii, 2007. 5-b. [Sakovich M.V. Employment and unemployment. Economy. University course: studies. stipend / Edited by P.S. Lemeshchenko, S.V. Lukin. – Mn.: Book House, 2007. p. 5.]
9. Drozhidina A. I. Eñbek naryғыn qalyptastyrdıyñ teorialyq negizderiniñ genezisı MMTÝ habarshysy, 2011, 14 tom, №1, 7-11 b. [Drozhidina A.I. The genesis of the theoretical foundations of the formation of the labor market Bulletin of MSTU, 2011, volume 14, No. 1, p.7-11.]

10. Anpilov S. M., Sorochaikin a. N., Shishkina E. S. qazirgi eńbek naryǵynyń jumysyn taldaydın negizgi tásilderi //ekonomika, basqarý jáne quyq negizderi. – 2013. – № 2 (8). – 103-110 b. [Anpilov S. M., Sorochaikin A. N., Shishkina E. S. Basic approaches to the analysis of the functioning of the modern labor market //Fundamentals of Economics, Management and Law. – 2013. – № 2 (8). p. 103-110.]
11. Atanu Ghoshray, Javier Ordóñez, Hector Sala. Euro, crisis and unemployment: Youth patterns, youth policies? *Economic Modelling* № 58 (2016). p. 445.
12. Mona Mourshed, Jigar Patel, and Katrin Suder (2014), «Education to employment: Getting Europe's youth into work», McKinsey & Company, P. 1-8.
13. Ajtene Avdullahi, Vjosa Fejza Ademi, Besmir Salihu, Arif Krasniqi. Women and youth unemployment in Western Balkans with particular focus on Kosovo. *Population and Economics*. November 2022. 6(3)6, p. 35-58
14. Employment and Unemployment Among Youth. Bureau of Labor Statistics reported today. p 1-8. <https://www.bls.gov/news.release/pdf/youth.pdf> [Electronic resource]. (qaralǵan kúni: 03.10.2023)
15. Kútin A. O. Innovasii SŞA v voprose trudoustroistva molodeji i ih implementasia v Rosii // *Vestnik Evraziskoi nauki*, 2020 №4, <https://esj.today/PDF/14ECVN420.pdf>. (qaralǵan kúni: 17.10.2022). [Kutyin A.O. Innovations of the USA in the issue of youth employment and their implementation in Russia // *Bulletin of Eurasian Science*, 2020 No. 4, <https://esj.today/PDF/14ECVN420.pdf>. [Electronic resource]. (accessed: 01.10.2023)].
16. Youth employment problems in the labor market of Kazakhstan. *Revista Espacios*. Vol. 40 (Issue 42) Year 2019. Page 30. URL: <https://www.revistaespacios.com/a19v40n42/a19v40n42p30.pdf>. [Electronic resource]. (accessed: 17.10.2023).
17. Anna Alshanskaia. Sentry zanátosti naselenia protiv molodejnoi bezrabotisy: zamanchivye perspektivy ili «gluhoi nomer»? Фонд «Сорос». [Anna Alshanskaya. Employment centers against youth unemployment: tempting prospects or a «blind number?» Soros Foundation]. [Electronic resource] URL: <https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2021/03/pdf/> (accessed: 17.10.2023).
18. Dinara Alimhanova. Molodej NIIT v Zapadnoi Kazakstanskoi i Karagandinskoi oblastáh: Механизмы интеграции в образование. [Dinara Alimkhanova. NEET youth in West Kazakhstan and Karaganda regions: Mechanisms of integration into education]. [Electronic resource].URL: <https://www.soros.kz/wp-content/uploads/2021/03/pdf/>. (accessed: 17.10.2023).
19. NEET sanatyndaǵy jastarmen jumys jasaý boıynsha nusqaýlyq / Áshimhanova D. Á., Ayıpova R.R., Qaidarova Á.S., Qaliev T.B. jáne t.b. – Astana, 2017. – 88 b. [The guidelines for working with young people of the NEET category / Ashimkhanova D. A., Ayupova R. R., Kaidarova A. S., Kaliyev T. B. and others – Astana], 2017. – 88 p.
20. Ádiletti memleket. Birtutas Ult. Berekeli qoǵam. Memleket basshysy Qasym-Jomart Toqaevtyń Qazaqstan halqyna Joldaýy. [A Just state. United Nation. Blessed society. Address of the President of Kzakhstan Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan]. [Electronic resource]. URL: <https://akorda.kz/memleket-basshysy-kasym-zhmart-toqaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416>. (accessed: 11.10.2023)
21. QR «Memlekettik jastar saiasaty týraly» Zańy. [«The State Youth Policy» Law of the Republic of Kazakhstan.] [Electronic resource].URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000285> (accessed: 12.10.2023)
22. «Qazaqstan jastary» baǵdarlamasy týraly. [A government program «The youth of Kazakhstan»]. [Electronic resource] URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P010000249_ (accessed: 15.10.2023)
23. Nátiжели jumyspen qamtýdy jáne jappai kásipkerlikti damytýdın 2017 – 2021 jyldarǵa arnalǵan «Eńbek» memlekettik baǵdarlamasyn bekity túraly. [On approval of the state program for the development of productive employment and mass entrepreneurship for 2017-2021 «Enbek»]. [Electronic resource]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000746>. (accessed: 16.10.2023)
24. Qazaqstan Respýblikasynyń jastaryn qoldaý jónindegi 2021 – 2025 jyldarǵa arnalǵan keshendi jospardy bekity túraly. [On approval of the Comprehensive Plan for youth support of the Republic of Kazakhstan for 2021-2025]. [Electronic resource]. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2000000918> (accessed: 16.10.2023)
25. Youth&Policy. Author: Liam Wrigley. Article: (Un)Happy 21st Birthday NEET! A genealogical approach to understanding young people Not in Education, Employment or Training. [Electronic resource] URL: <https://www.youthandpolicy.org/articles/unhappy-21st-birthday-neet/> (accessed: 16.10.2023)
26. Global Employment Trends for Youth 2020: Technology and the future of jobs International Labour Office – Geneva: ILO, 2020. [Electronic resource]. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_737648.pdf. 13 p. [Electronic resource]. (accessed: 09.10.2023)

27. Mejdunarodnaia Organizasiia Truda (2020), Vestnik MOT: COVID-19 i sfera truda. Chetvertyi vypusk. [International Labour Organization (2020)], Bulletin of the ILO: COVID-19 and the sphere of work. Fourth issue. [Electronic resource]. https://www.ilo.org/moscow/information-resources/publications/WCMS_746704/lang--ru/index.htm. 7 p. (accessed: 09.10.2023)
28. UN website. <https://w3.unece.org/PXWeb/ru/Charts?IndicatorCode=35>. (accessed: 09.10.2023)
29. Rinok Tryda Kazakhstana. Razvitiie v usloviah novykh realnosti. Sentr razvitiia trudovykh resursov. Avtory: A. Molchanovskaia, A. Qarabaev, Ý. Shegenova, A. Muhyshbaeva, Á. Bermaǵanbet [The Labor Market Of Kazakhstan. Development in the conditions of new realities. The Center for the Development of Human Resources. Authors: A. Molchanovskaya, A. Karabaev, U. Shegenova, A. Mukhyshbaeva, A. Bermaganbet]. 2021. 19 p. [Electronic resource]. https://iac.enbek.kz/public/pdf/%C_2021.pdf. (accessed: 09.10.2023)
30. Ummuhan Bardak, Martino Rubal Masedo, Franchesco Rosso. [Electronic resource]. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/BFEEBA10DD412271C1257EED0035457E_NEETs.pdf. 2015- p.6. (accessed: 09.10.2023)
31. Qazaqstan Respyblikasy Strategialyq josparlaý jáne reformalar agenttigi Ulttyq statistsika búrosy. 2021 jylǵy I toqsandaǵy eńbek naryǵyndaǵy jaǵdai týraly búlleteni. [The Bureau of national statistics of the agency of the Republic of Kazakhstan for Strategic Planning and reforms. Bulletin on the situation on the labor market for the first quarter of 2021], №36-8-01-021020100000-3635-i. [Electronic resource]. <https://www.stat.gov.kz/edition/publication/collection>. (accessed: 09.10.2023)
32. Qazaqstan Respyblikasy Strategialyq josparlaý jáne reformalar agenttigi Ulttyq statistsika búrosynyn Aqparattyq-taldamalyq júesi. [The information and analytical system of the Bureau of national statistics of the agency of the Republic of Kazakhstan for Strategic Planning and reforms]. [Electronic resource]. <https://taldau.stat.gov.kz/kk/NewIndex/GetIndex/3782164?keyword=> (accessed: 09.10.2023)
33. Jastar korpýsın damytý jobasy. Jetistikter men Usynystar. A. Baianbekova, S. Kaztaeva, I. Karibaeva, A. Sarsekeeva, N. Trýbova. 2021 jyl. Nur-Sultan. [Youth Corps Project. Achievements and recommendations. A. Baianbekova, S. Kaztayeveva, I. Karibaeva, A. Sarsekeeva, N. Trubova. 2021. Nur-Sultan. 38 p.